

КУЛЬТУРА ЗЛАГОДИ

Нинішнє відродження України як суспільства, як держави неможливе без духовного оновлення її народу. Потрібне формування нових духовно-ціннісних орієнтирів, культурне відтворення нації, перехід до культури злагоди, будь-яка нація цікава тільки культурою, проблеми якої в усі часи мали першочергове, провідне значення. Історичні приклади свідчать, що коли нації, етноси втрачають культуру, деградують, то вони опиняються поза історією.

Відповідальна роль культури в умовах незалежної України. Культура формує стиль життя, спосіб поведінки, творить демократичні, гуманістичні ідеали. Без культурної людини Українська держава не може бути ні незалежною, ні демократичною. Духовно бідні люди ніколи не зроблять Україну багатою і щасливою.

Важлива роль культури як стабілізуючого фактора в суспільстві. Процес його консолідації може статись лише на основі розвитку української культури, відродження духовності. Культура людей об'єднує. Вона - посол миру. В театрі чужих не буває. Танець, пісню, гарне слово люблять усі: ліві, праві, центристи. В стабільності зацікавлена передусім людина середнього класу, дрібний власник. Вона повинна стати опорою держави.

Культура - не пасинок, а душа народу, його генетичний код. Культура - паспорт нації. Культура завжди була цементом, який укріплював націю. «Нація без культури, - писав Расул Гамзатов, - централізована заготконтора».

Як гімн культурі звучать слова російського живописця, археолога, мандрівника, громадського діяча Миколи Реріха (1874-1947 рр.). Він писав: «Культура є шанування Світла. Культура є любов до людини. Культура є пахощі, поєднання життя й краси. Культура є синтез високих і витончених досягнень. Культура є зброя Світла. Культура є спасіння».

Культура, на думку М.Реріха, - це якісність у всьому, це нагромадження найвищої якості в усіх людських діяннях, піднесення і освітлення

духовності. Культура є універсальним засобом самоудосконалення і самоутвердження людини та людяності. Головне в змісті культури - не речі, а людина, суспільство.

В культурі міститься пам'ять народу. Через культуру кожне нове покоління, вступаючи в життя, відчуває себе частиною цього народу. Культура виступає єдиним механізмом передачі соціального досвіду від покоління до покоління, від епохи до епохи, від однієї країни до іншої. Культура попередніх поколінь - це фундамент, на якому будується сьогодення культура і на якому виростає культура завтрашня. Культура - це завжди спадщина, яка залишається на майбутнє.

Свята істина полягає в тому, щоб нічого не відкидати з досягнутого, а лише додавати. Культура є там, де є спадковість, пам'ять про минулі покоління. Без знання минулого немає майбутнього. Знання минулого - ключ до розуміння і сучасного, і * майбутнього. Людина, яка не знає і не любить минулого, не має і майбутнього. Потрібно оглядатись назад, щоб краще бачити вперед.

Для кожного народу знання історії - це щось більше, ніж просто знання. Людина, яка знає історію країни, рідного краю, власної родини, є патріотом. Атрофія, втрата історичної пам'яті перетворює націю у населення. Народ, який не цікавиться власним минулим, стає об'єктом, а не суб'єктом історичного процесу.

Один зі шляхів до культури - це формування національної свідомості. В ній один з могутніх коренів любові до Батьківщини, отже й патріотизму, самовідданих діянь і звершень в ім'я своєї країни і свого народу. Національна свідомість великою мірою залежить від існування держави. Незалежна Українська держава - найвища форма утвердження національної свідомості.

Про пробудження національної свідомості свідчить підвищення інтересу людей до історичного минулого України. Відновлюється історична пам'ять українського народу, повертається його багатюща культурна спадщина, вилучені раніше сторінки історії, імена українських культурних діячів.

Повертається те, що пов'язане з Україною, козацтвом, Запорізькою Січчю.

Ці слова скасовувались і вилучались ще за царизму. Царизм добре розумів, що народ без історичної пам'яті, без своїх коренів - то вже не народ, а просто населення. За радянських часів це повторювалось. Боялись того, що було пов'язане з волею України, свободою її народу, державністю.

Треба боротись з «національним самоїдством», з національним нігілізмом. Про корені цього писав Олександр Довженко: «Єдина країна в світі, де не викладалась би в університетах історія цієї країни, де історія вважалась забороненою, ворожою і контрреволюційною - це Україна. Іншої такої країни на земній кулі нема».

Одною з відмітних ознак української національної свідомості є любов українського народу до своєї пісні, його традиційна повага до книги, до письменства, його апробоване лихоліттями захоплення своїм театром.

Важливою частиною національної свідомості народу є повага до його надбань у художній творчості, в літературі й мистецтві. Для України це питання особливо гостре. Адже навряд чи є на світі література, розвиток якої зазнав би стільки ускладнень, обмежень і прямих ударів, як українська література за два останніх століття. Це особливо стосується радянського періоду її існування. Як зазначав Олесь Гончар, «книгу свою («Прапороносці» - М.К.) я ніколи не перепису, як не можна переписати нашу історію».

У суспільстві повинні бути ідеали. Вони не можуть знаходити своє вираження тільки у матеріальному задоволенні, у вигоді. Дуже важливо розв'язувати питання духовного життя людей, утверджувати вікові цінності - совісність, співчутливість, працьовитість, пошану до батьків.

У духовному оновленні важливе не тільки повернення ідеалів, вироблених попередньо історією, але й продукування нових традицій. Звичаї і традиції - це народні знання, народна мудрість, народне мистецтво. Вони перш за все виховують добро, правду, красу, справедливість. Люди їх нагромаджували протягом віків, передавали від покоління до покоління. Без них немає народу, духовності, культури. Зберегти, відтворити і примножити мистецькі традиції - благородна і перспективна справа. Це одна з доріг до Храму духовності і

мистецтва.

Необхідною умовою виживання й самозбереження української культури є її здатність змінюватися, оновлюватися і розвиватися. Не можна двічі увійти в одну і ту ж річку. В цьому плані небезпечними є пошуки виключно українського шляху, образ так званої шароварної України, небажання враховувати світовий досвід.

Культура не може бути абсолютно замкненою. Це - така сфера, котра не терпить кордонів. Новації в ній поширюються, незважаючи на державні та етнічні відмінності. Чим вищий розвиток цивілізації, тим інтенсивніший культурний обмін. Але в одній своїй функції культура виступає як національна, в іншій - як міжнаціональна, або інтернаціональна, космополітична, вселюдська. Це вселюдське яскравіше виступає там, де культура творить своє, національно специфічне. Відмінність для культури важливіша, ніж подібність.

У кожній культурі, за всієї її унікальності, є все ж дещо схоже з культурами інших народів. Своєрідність кожної культури є відносною, її специфічність, унікальність виступає як прояв загального у розвиткові людського суспільства. Як слушно зазначив російський філософ Володимир Біблер наприкінці ХХ ст., «культура здатна жити і розвиватись (як культура) тільки на межі культур, одночасно у діалозі з іншими цілісними... культурами». Уся історія культури - це історія руху від національних культур до світової.

Будь-яка культура досягає високого ступеня розвитку лише за умов відкритості й толерантного ставлення до інших, коли вона взаємодіє з максимальною кількістю інших мов і культур, але при цьому зберігає структурні засади власної побудови.

Приклади ХХ століття показують, що економічне процвітання в основному пов'язане з культурою. Між сферою економіки і сферою культури існує тісний взаємозв'язок. Історія доводить, що життєвий рівень будь-якої країни є прямим наслідком рівня освіченості суспільства. Не випадково Отто Бісмарк, рейхсканцлер німецької імперії в 1871-1890 рр., говорив: дайте мені дві-три тисячі гарних вчителів - і я побудую нову державу. Той, хто має великий

науковий потенціал, відродить суспільство з попелу.

На значущість інтелекту вказував відомий український вчений, перший президент Української Академії наук В.І. Вернадський. «Той народ, - писав він, - який зуміє якомога повно, якомога швидко, якомога досконало оволодіти знанням, що відкривається в людському житті, досконало розвинути й застосувати його до свого життя, - здобуде ту могутність, досягнення якої й спрямування якої на загальне благо є основним завданням усякої розумної державної політики»¹.

Отже, поки не підніметься духовна культура на національному рівні, про ефективну економіку годі вести мову. Дефіцит культури створює матеріальні дефіцити. Культура дає багатство і добробут. Той, хто не підтримує її, приречений на банкрутство. Для успішного розв'язання економічних і соціальних проблем потрібна передусім духовна революція. Японці, наприклад, на основі соціологічних досліджень дійшли висновку, що у працівників з низькою загальною культурою низька відповідальність за доручену справу.

Нинішній прогрес у суспільстві неможливий без прогресу людини. На стику ХХ-ХХІ ст. мова йде про гуманістичний тип особистості, яка не лише споживає культурні цінності, але й примножує їх; особистості як самоцінності і мети суспільного виробництва, а не засобу суспільного розвитку.

Якщо раніше вважалося, що витoki підвищення продуктивності праці зумовлюються фізичними можливостями робітника, то у сучасному виробництві переваг набув інтелектуальний аспект трудового процесу. Особиста культура робітника стає основоположним фактором зростання продуктивності праці, її ефективності і якості.

Отже, без культури, поза культурою ні про яке оновлення суспільства не може бути й мови. Лише культура збагачує народ загальнолюдськими надбаннями, залучає людину до творчості, виховує в ній і духовно-моральні, і господарсько-ділові якості. Саме тому розвиток культури має розглядатися у статусі найвищих пріоритетів. Історичний досвід людства свідчить, що

---

¹ Вернадский В. Начало и вечность жизни. - М., 1989. - С. 190.

«некультурна істота» не може користуватися надбаннями цивілізації, не може створювати щось таке, що оцінювалось би як загальнолюдське надбання. Спроби побудувати справедливе суспільство поза загальноцивілізаційними надбаннями людства також приречені на невдачу.

Корінням, фундаментом культури є природа (жива і нежива). За всієї своєї своєрідності культура перебуває в органічній єдності з природою. Тому, дбаючи про природу (грунти, води, повітря, флору, фауну), людина дбає про культуру. За масштабами впливу на природу 6 млрд. наших сучасників рівні приблизно 60 млрд. людей кам'яного віку. Руйнуючи природу, людина зменшує свої життєві шанси. Біосфера (оболонка Землі) може існувати без людини. Людина ж існувати без біосфери нездатна. Людство зможе існувати в майбутньому, лише коли візьме на себе відповідальність за розвиток біосфери.

Отже, культура не може розвиватися всупереч своїй основі - природі. Але є і зворотна залежність. Олюднена природа дедалі більше потребує культурного ставлення. Як відомо, «культура, - коли вона розвивається стихійно, а не спрямовується свідомо ... залишає після себе пустиню»².

Одним із перших, хто наголосив на нерозривному зв'язку природи й культури, був В.Вернадський. Він підкреслював необхідність навчитися гармонійному співіснуванню з природою, зберігати рівновагу між нею і культурою. З цього приводу академік С.Шварц писав: «Жити серед природи і не впливати на неї людина не може... Завдання полягає в тому, щоб інтереси людини і природи збігались, щоб наші відносини були не боротьбою, а спілкою, від якої обидва партнери були б у вигаді».

Скарбницею багатовікової духовності людства є релігія. Вона сформувалась як органічна частина культури. Релігійні уявлення були властиві вже культурі первісного ладу. Рушієм нового культурного процесу стало християнство. Церква створила великі культурні цінності. Християнство і культура нерозривні. Християнський храм концентрував найважливіші пошуки на ниві культури. Він став замовником творів мистецтва всіх видів і жанрів -

---

² Маркс К. Лист Ф. Енгельсу в Манчестер. 25 березня 1868 р. Маркс К., Енгельс Ф. Твори. - Т.32. - С.43.

архітектури, малярства, книжкової справи і гравюри, хорового співу, шкільної драми, вертепу.

Релігійні свята стимулювали утворення цілої низки різноманітних обрядів, спрямованих на зміцнення спілкування людини з людиною. Храм, релігія - джерело морального виховання (не укради, не убий і т.п.). Церква утверджує загальнолюдські ідеї добра, правди, краси, справедливості, благородства, толерантності, поваги. Це риси, за якими виразно проступають контури найбільшої християнської доброчинності - любові. Біблія говорить, що «Бог є любов». Згідно з Біблією, Бог проявляє також такі якості, як милосердя і співчуття. Прилучаючись до культури, людина стає людиною.